

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

MECHANISMS OF RESTORATION AND DEVELOPMENT OF THE SANATORIUM-RESORT COMPLEX OF UKRAINE WITHIN CURRENT CHALLENGES

В статті визначено сферу туризму та курортів, як одну з провідних галузей, що формує світові тенденції розвитку економіки. Проаналізовано наслідки військових дій та окупації території України, фінансову та економічну кризу на сучасний стан функціонування галузі, а саме на зменшення попиту на вітчизняний туристичний продукт. Визначено напрями формування державної політики, орієнтовані на відновлення та розвиток санаторно-курортного комплексу України. Поставлені задачі, за умови виконання яких галузь курортів України матиме можливість конкурентоспроможності на світовому туристичному ринку. Наголошено на необхідності формування нової моделі стратегії розвитку та відновлення санаторно-курортного комплексу з визначенням чіткої мети, стратегічних та оперативних цілей, враховуючи наявний ресурсний потенціал регіону (громади), умови невизначеності та досвід країн, що пізнали наслідків війни. Для досягнення цілей Стратегії, у рамках визначених пріоритетних напрямів, необхідно забезпечити ефективну взаємодію правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів.

Ключові слова: санаторно-курортний комплекс, ресурсний потенціал, туристична інфраструктура, стратегія розвитку.

УДК 33.338.48

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct83-26>

Марченко О.А.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки,
готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу,
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Козін І.П.

здобувач III рівня вищої освіти (PhD),
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Marchenko Oksana

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University

Kozin Ivan

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University

The sphere of tourism and resort sector as one of the leading industry has been determined in the article which forms the world tendencies of the development of economic. The consequences of the military actions and the occupation of the territories of Ukraine, the financial and the economic crisis on the current state of the functioning of industry have been analyzed, namely, on the reduction of demand for the native tourist products. The directions of the formation of the state policy have been determined, which are focused on the restoration and the development of the sanatorium and the resort complex of Ukraine. The tasks have been set, in the condition of the implementation of which the resort industry of Ukraine will be able to have opportunity of competitiveness in the world tourism market. The need of the formation of the new model of the strategy of the development and the restoration of the sanatorium and resort complex with the definition of the clear goal, strategic and operational objectives has been emphasized, taking into account the existing resource potential of the region (community), the conditions of the uncertainty of its realization and the experience of the countries that have experienced the consequences of the war. For the achievement of the goals of the Strategy within the framework of the determined priority directions, it is necessary to ensure the effective interaction of legal, organizational, economic and financial mechanisms of state regulation of the development of the sphere of tourism and resort. One of the conditions of the successful realization of the Strategy is the development and the implementation of the system of monitoring taking into account the objective indicators of the development. Besides, it is the constant comparison of the results of its realization in the part of the achievement of the goals of the Strategy and the regional strategies of the development. The realization of the provisions of the Strategy, the implementation of the plan of the measures, and monitoring of the state of their implementation will be carried out with the central and local executive authorities and local self-government bodies on the basis, within the limits of their powers and in the manner provided with the Constitution and the laws of Ukraine.

Key words: sanatorium-resort complex, resource potential, tourist infrastructure, strategy of development.

Постановка проблеми. Вирішення проблемних питань в сучасному функціонуванні галузі та її відновлення в повоєнний період можливе за умови реалізації дієвої стратегії розвитку та відновлення санаторно-курортної сфери України. Формування стратегії розвитку повинне визначати чітку мету, стратегічні та оперативні цілі. Метою реалізації стратегії є формування сприятливого економічного, екологічного та соціального середовища задля розвитку та відновлення курортів відповідно до міжнародних вимог та стандартів якості надання туристичного продукту, перетворення галузі на

конкурентоспроможну сферу, що забезпечує соціально-економічне зростання економіки регіонів та країни вцілому, сприяє підвищенню якості життя населення, консолідації суспільства та популяризації українських курортів на світовому туристичному ринку. Задля ефективної реалізації стратегії необхідне визначення стратегічних цілей, враховуючи наявний ресурсний потенціал регіонів, умови невизначеності в Україні, досвід європейських країн-партнерів та світові тенденції розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність діяльності санаторно-курортного

комплексу України досліджувались вітчизняними науковцями Н.В. Бугас [1], А.А. Романовою [4], В.М. Клапчук [12], С.П. Запотоцьким [3]. Проблематика регіональної рекреаційної політики досліджувалась у працях П.В. Жука [10], О.А. Марченко [2; 11; 13], В.П. Воровки [2; 13], І.З. Сторонянської [5] та інших.

Значний внесок у теоретичні й прикладні аспекти розвитку сфери санаторно-курортних послуг зробили зарубіжні дослідники: Д. Бугаліс [6], І. Інскіп [9], А. Параскевас [7], Дж. Фосс Ніколай [8].

Зокрема вченими-економістами визначено методологію формування пріоритетів державної політики України у галузі туризму та курортів, виокремлено напрями та умови сталого розвитку, опрацьовано міжнародний досвід розвитку санаторно-курортної справи. Натомість в сучасних умовах невизначеності виникають нові виклики та ризики розвитку галузі, зокрема через неможливість державної підтримки, пошкодження або знищення туристичної інфраструктури, відтік кадрового потенціалу, окупацію рекреаційних територій країни. Усвідомлення важливості відновлення та розвитку санаторно-курортної сфери зумовило вибір теми дослідження.

Постановка завдання. Мета роботи – визначити проблеми функціонування санаторно-курортної галузі України в умовах невизначеності. Обґрунтувати доцільність формування дієвої стратегії розвитку курортів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера туризму та курортів стає однією з основних галузей, що формує загальний стан та тенденції світової економіки. Санаторно-курортна сфера зокрема, пов'язана з діяльністю більшості галузей економіки та сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, диверсифікації національної економіки, збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища, підвищує рівень інноваційності та інвестиційності національної економіки [11]. Фінансова економічна та політична кризи, що загострились внаслідок повномасштабної агресії росії в Україні та окупації територій, призвели до зменшення попиту на вітчизняний туристичний продукт. Загострення кризових явищ у сфері курортів свідчить про необхідність удосконалення державної політики у сфері дослідження, пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенцій суб'єктів діяльності в санаторно-курортній сфері, впровадження організаційно-правових та економічних механізмів розвитку курортної сфери як конкурентоспроможної галузі національної економіки. Незважаючи на ресурсну забезпеченість та безмежні потенційні туристичні можливості, Україна не може конкурувати з розвинутими туристичними державами. Для ефективного функціонування галузі з раціональним використанням туристичних природних, рекреаційних ресурсів, необхідне формування санаторно-курортного простору шляхом створення комфортних рекреаційних

зон з забезпеченням повної безпеки споживачу туристичного продукту [13].

Для вирішення системних проблем санаторно-курортної сфери необхідне формування державної політики, стратегічно орієнтованої на визначення туризму та курортів одним з основних напрямів розвитку держави [2].

Умовами сталого розвитку санаторно-курортної сфери є:

- формування та реалізація національної туристичної політики з впровадженням принципів інвестиційного партнерства, забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу, організації наукового простору з метою відповідних досліджень;
- перегляд та вдосконалення законодавства з питань регулювання національної політики у сфері туризму та курортів;
- створення сприятливого бізнес середовища для розвитку конкурентоспроможних туристичних підприємств;
- гармонізація національних стандартів у сфері туризму та курортів;
- впровадження міжнародної системи якості послуг;
- забезпечення збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення шляхом регулювання антропогенного навантаження;
- створення національної мережі туристичних брендів;
- створення туристичного конкурентоспроможного продукту на підставі впровадження інноваційної системи маркетингової стратегії, що спрямована на позиціонування туристичних послуг та продуктів, що відповідають очікуванням споживача;
- системний розвиток та відбудова, підвищення якості інфраструктури санаторно-курортного комплексу шляхом виконання завдань, передбачених планом реалізації стратегії розвитку курортів;
- забезпечення комплексного та ефективного використання курортних ресурсів України шляхом вирішення проблем в охороні навколишнього природного середовища, раціонального природокористування, удосконалення механізмів формування територіальної структури курортного середовища з метою брендингу туристичних територій;
- формування інформаційного простору санаторно-курортних послуг, створюючи інформаційні туристичні центри, що популяризуватимуть національний туристичний продукт в світовому інформаційному просторі;
- забезпечення моніторингу цінової політики в галузі курортів, створення відповідних умов для оптимізації економічної діяльності туристичних суб'єктів малого та середнього бізнесу, вдосконалення національних стандартів надання туристичних послуг відповідно до міжнародних;

- створення системи кваліфікованої підготовки кадрового потенціалу щодо супроводу та обслуговування сфери туризму та курортів;

- вирішення комплексу завдань з розвитку санаторно-курортного комплексу, створюючи привабливий інвестиційний клімат;

- можливість залучення державних та місцевих бюджетів для здійснення заходів сфери туризму і курортів, передбачених стратегіями розвитку регіону (громади);

- залучення органів державної влади та місцевого самоврядування, представників бізнесу та суспільства щодо популяризації національного туристичного продукту на світовому ринку товарів та послуг.

Конкурентоспроможність санаторно-курортного комплексу України можлива за умови формування нової моделі дієвої стратегії розвитку курортів України враховуючи наявний природний, економічний та соціальний ресурсний потенціал, функціонування галузі в умовах невизначеності та наслідків військових дій, досвід країн з розвинутим санаторно-курортним комплексом, що відновлювався та формувався в повоєнний або кризовий період.

В оновленій Стратегії розвитку курортів необхідно врахувати запровадження ефективної системи фінансування санаторно-курортної галузі, створення системи залучення інвестицій у модернізацію та будівництво санаторно-курортної інфраструктури, створення доступного для населення туристичного продукту, дотримання державних стандартів лікування та медичної реабілітації, координацію діяльності курортних комплексів незалежно від форм власності та підпорядкування. Також вважаємо за необхідне здійснення екологічного моніторингу антропогенного навантаження на природні ресурси та оточуюче середовище.

Чітко визначені стратегічні та оперативні цілі, заходи плану реалізації Стратегії, моніторинг стану їх виконання здійснюватиметься центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в межах повноважень передбачених законодавчою базою України [2].

Основними механізмами та інструментами реалізації нової моделі Стратегії розвитку та відновлення курортів України є визначення пріоритетних напрямів забезпечення ефективної взаємодії правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів.

Правовий механізм орієнтований на дотримання принципів конституційності, законності та прозорості. Основними інструментами правового механізму мають бути нормативно-правові акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Організаційний механізм спрямований на забезпечення принципів партнерства та співробітництва

органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, представників бізнесу, науки, громадськості.

Чітке визначення завдань, поставлених планом реалізації Стратегії дасть змогу розподілити відповідальність за прийняття рішень та їх виконання [11].

Основними складовими організаційного механізму є:

- план заходів з реалізації стратегічних та оперативних цілей Стратегії розвитку курортів, який дасть змогу із застосуванням установлених показників розвитку (проведення SWOT-аналізу) здійснити оцінку досягнення цілей Стратегії шляхом проведення моніторингу визначення ефективності заходів, що здійснюються на державному, регіональному та місцевому рівнях;

- цільові та регіональні програми розвитку сфери туризму та курортів;

- договори, що укладаються, на засадах державного та приватного партнерства.

Економічний механізм забезпечує дотримання принципів сталого розвитку територій (громади) та утримання високого рівня конкурентоспроможності шляхом:

- використання інструментів та механізмів щодо створення сприятливого інвестиційного середовища для залучення вітчизняних та зарубіжних інвесторів у галузь туризму та курортів;

- забезпечення державної підтримки вітчизняному виробнику туристичних послуг;

- сприяння отримання фінансової підтримки курортними підприємствами;

- впровадження інноваційних маркетингових стратегій.

Фінансовий механізм забезпечує реалізацію принципів прозорості та передбачуваності дій органів державної влади з розподілу коштів державного бюджету, інвестиційних надходжень, грантів міжнародних організацій, залучення кредитних коштів, коштів недержавних цільових фондів, лізингових компаній.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюється у межах коштів державного та місцевих бюджетів (бюджетів громад), суб'єктів туристичної та курортної діяльності, коштів міжнародної технічної допомоги, інших міжнародних донорів, фінансових установ, коштів вітчизняних та зарубіжних інвесторів.

Обсяг фінансування Стратегії визначається кошторисом, закладеним у документі для здійснення конкретних завдань та у межах фінансування, передбаченого державним бюджетом на відповідний рік [2].

Однією з умов успішної реалізації Стратегії є розроблення і впровадження системи моніторингу з урахуванням об'єктивних показників розвитку. Крім того необхідна організація системного моніторингу відповідності результатів досягнення цілей Стратегії розвитку курортів до регіональних

стратегій розвитку (Стратегій розвитку територіальних громад).

Реалізація положень Стратегії, виконання плану заходів, моніторинг стану їх виконання здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у межах повноважень, що передбачені законодавством України. Моніторинг реалізації Стратегії проводить Міністерство економічного розвитку, з метою дотримання об'єктивності та неупередженості залучаються громадські організації, незалежні інститути та експерти. Інститути громадянського суспільства здійснюють контроль за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації Стратегії, зокрема шляхом проведення громадської експертизи проєктів, нормативно-правових актів та концептуальних документів з питань розвитку сфери туризму та курортів. Результати моніторингу можуть бути підставою для коригування планів заходів з реалізації Стратегії.

Подолання негативних тенденцій сьогодення, створення сприятливих умов та безпечного середовища для відновлення та розвитку санаторно-курортної сфери повинні стати пріоритетними напрямками економічного зростання України під час війни та в повоєнний період.

Висновки. За результатами наукового дослідження наголошено на необхідності формування концептуального документу розвитку санаторно-курортної галузі задля відновлення фізичного та ментального здоров'я населення України, а саме розробці стратегії розвитку курортів з урахуванням меседжу, що курортна галузь може бути однією з ключових для сталої економіки України у повоєнний період.

Однією з умов успішної реалізації Стратегії є розроблення і впровадження системи моніторингу з урахуванням об'єктивних показників розвитку. Крім того, проведення постійного порівняння результатів її реалізації у частині досягнення цілей Стратегії та регіональних стратегій розвитку.

Реалізація положень Стратегії, виконання плану заходів, моніторинг стану їх виконання здійснюватиметься центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бугас Н.В., Гутман А.І. Вплив ризиків та невизначеностей на ефективність діяльності санаторно-курортних закладів України в умовах пандемії COVID-19. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8637>.
2. Воронка В.П., Марченко О.А., Постол А.А. Методологічні засади формування та здійснення системного управління розвитком туристичної діяльності.

Науковий економічний журнал «Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу». 2022. № 2(52). С. 52–56.

3. Запотоцький С., Горинь І. Сучасні тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Львівській області. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. 2018. № 3(72). С. 70–76.

4. Романова А.А. Стратегія економічного розвитку туристичної індустрії України в умовах глобалізації: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Чернівці, 2020. 577 с.

5. Сторонянська І.З., Залуцький І.Р. Забезпечення дієвості політики регіонального розвитку на засадах посилення просторової інтегрованості в регіоні. *Регіональна економіка*. 2024. №2(112). С. 23–40.

6. Buhalis D., Leung X.Y., Fan D., Darcy S., Chen G., Xu F., Wei-Han Tan G., Nunkoo R., Farmaki A. Tourism 2030 and the contribution to the sustainable development goals: the tourism review viewpoint. *Tourism Review*. 2023. Vol. 78 No. 2. Pp. 293–313.

7. Croes Robertico H. G. Parsa, and Alexandros Paraskevas. The Criticality of Public Policy in Hospitality and Tourism Research. *Cornell Hospitality Quarterly*, 2024. Vol. 65, Issue 1. P. 4–6.

8. Foss Nicolai J. The Resource-Based Perspective: An Assessment and Diagnosis of Problems. *Scandinavian Journal of Management*, 1998. Vol. 14. P. 133–149.

9. Inskeep E. National and Regional Tourism Planning: Methodologies and Case Studies. *New York: Routledge*, 1994. 249 p.

10. Kravtsiv V., Zhuk P. Competitiveness assessment of tourism and recreation industry of Ukrainian regions. *Economy of Ukraine*. 2024. Vol. 66(7 (740)). P. 43–56.

11. Marchenko O., Postol A., Marusei T., Babko N., Semendiak V., Salnikova M. Trends and Characteristics of the Ukrainian Touristic Industry Development in War Conditions and the Prospects for Emerging from the Crisis. *REVISTA DE LA UNIVERSIDAD DEL ZULIA*. 3ª época. 2024. Año 15. N° 42. Pp. 407–427.

12. Polova L., Klapchuk V., Chorna L. Features of animation services in sanatorium and resort facilities. *Socio-Economic Problems and the State*. 2024. Vol. 30, no. 1, pp. 44–54.

13. Vorovka V., Marchenko O., Postol A., Salnikova M., Khanas U. Lineamientos teóricos para el desarrollo de una política de promoción del ecoturismo: Theoretical guidelines for the development of an ecotourism promotion policy. *Cuestiones Políticas*. 2023. Vol. 41, № 78. Pp.232–245.

REFERENCES:

1. Buhas N.V., Hutman A.I. (2021) Vplyv ryzykiv ta nevyznachenosti na efektyvnist diialnosti sanatorno-kurortnykh zakladiv Ukrainy v umovakh pandemii COVID-19 [The impact of risks and uncertainties on the effectiveness of the activities of sanatoriums and resorts of Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic]. *Efektivna ekonomika*, no. 2. Available at: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8637>.
2. Vorovka V.P., Marchenko O.A., Postol A.A. (2022) Metodolohichni zasady formuvannia ta zdiisnennia systemnoho upravlinnia rozvytkom turystychnoi diialnosti [Methodological principles of the formation and imple-

mentation of systemic management of the development of tourism activities]. *Naukovyi ekonomichnyi zhurnal "Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu"*, vol. 2(52), pp. 52-56.

3. Zapototskyi S., Horyn I. (2018) Suchasni tendentsii rozvytku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu u Lvivskii oblasti [Modern trends in the development of medical and health tourism in the Lviv region]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Heohrafiia*, vol. 3(72), pp. 70–76.

4. Romanova A.A. (2020) Stratehiia ekonomichnoho rozvytku turystychnoi industrii Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Strategy for the economic development of the tourism industry of Ukraine in the context of globalization]: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03. Chernihiv, 577 p.

5. Storonianska I.Z., Zalutskyi I.R. (2024) Zabezpechennia diievosti polityky rehionalnoho rozvytku na zasadakh posylennia prostorovoi integrovanosti v rehioni [Ensuring the effectiveness of regional development policy based on strengthening spatial integration in the region]. *Rehionalna ekonomika*, no. 2(112), pp. 23–40.

6. Buhalis D., Leung X.Y., Fan D., Darcy S., Chen G., Xu F., Wei-Han Tan G., Nunkoo R. and Farmaki A. (2023), Tourism 2030 and the contribution to the sustainable development goals: the tourism review viewpoint. *Tourism Review*, vol. 78, no. 2, pp. 293–313.

7. Croes Robertico, H. G. Parsa, and Alexandros Paraskevas. (2024) The Criticality of Public Policy in

Hospitality and Tourism Research. *Cornell Hospitality Quarterly*, vol. 65, issue 1, pp 4–6.

8. Foss Nicolai J. (1998) The Resource-Based Perspective: An Assessment and Diagnosis of Problems. *Scandinavian Journal of Management*, vol. 14, pp. 133–149.

9. Inskeep E. (1994) National and Regional Tourism Planning: Methodologies and Case Studies. *New York: Routledge*, 249 p.

10. Kravtsiv V., Zhuk P. (2024). Competitiveness assessment of tourism and recreation industry of Ukrainian regions. *Economy of Ukraine*, vol. 66(7 (740), pp. 43–56.

11. Marchenko O., Postol A., Marusei T., Babko N., Semendiak V., Salnikova M. (2024). Trends and Characteristics of the Ukrainian Touristic Industry Development in War Conditions and the Prospects for Emerging from the Crisis. *REVISTA DE LA UNIVERSIDAD DEL ZULIA*. 3^a época. Año 15, no. 42, pp. 407–427.

12. Polova L., Klapchuk V., Chorna L. (2024) Features of animation services in sanatorium and resort facilities. *Socio-Economic Problems and the State*, vol. 30, no. 1, pp. 44–54.

13. Vorovka V., Marchenko O., Postol A., Salnikova M., Khanas U. (2023) Lineamientos teóricos para el desarrollo de una política de promoción del ecoturismo: Theoretical guidelines for the development of an eco-tourism promotion policy. *Cuestiones Políticas*, vol. 41, no. 78 (2023), pp.232–245.